

Turistički uredi? Ili općine turističkih mjesta? Ili škole u turističkim mjestima? Ne znamo. Ili drugi primjer: *Predsjednici narodnih odbora općina utvrdili su plan izgradnje robnih kuća i opskrbnih centara*. Što tu znači centar, ne bih sa sigurnošću mogao reći, pogotovu kad čitam da je u Ulici Rade Končara u Zagrebu otvoren *mliječni centar*.

I tako se dogodilo da je *centar* prekinuo svaku vezu sa *središtem*. I ne samo prekinuo, nego ga i potisnuo. A isto je tako učinila *centrala sa središnjicom, centralni sa središnji*. Spomenuo sam *Centralnu osnovnu školu* u Bedekovčini. Nije ona jedina, ali nije potrebno da druge nabrajam. Na prvi pogled izlaza nema. To nije *glavna škola*, nije ni *središnja škola* pa mora biti *centralna* kad boljega izraza nema. A ima ga. 3. 8. 64. čitam u jednom oglasu u Vjesniku: *Matična škola Borić, Područno odjeljenje Kirin i Čremušnica*. Ja ne znam gdje je mjesto Borić, a Borićani znaju za bolji izraz nego što je *centralna škola*. Ali Borić je malo mjesto da bi moglo utjecati na kulturni Zagreb. I tako će zbog kulturnih razloga *centar* i dalje gutati *središte, mjesto, grad, školu, zavod, ustanovu, odjel, odsjek, ured, stanicu, dom, trgovinu, mliječnicu*, — *centrala — središnjicu*, a *centralni — središnji, srednji, glavni, matični*... To nije pretjerivanje. Jedanput sam provjerio u novinama: deset sam puta našao *centar*, pet put *centralni*, samo jedanput *središte*, a *središnji* ni jedanput. I nije pretjerivanje ako kažem da ćemo uskoro govoriti ovako:

Bio sam u mliječnom centru na doručku, a sada idem u trgovački centar da kupim ekonomsku geografiju. Oдавno sam završio osnovni centar, a sada idem u srednji ekonomski centar. Kad ga završim, upisat ću se u viši ekonomski centar jer ću od centra za proizvodnost dobiti stipendiju.

U tom se širenju riječi *centar* sasvim rijetko susretne suprotna pojava. Nedavno su se spojili *Savezni centar za obrazovanje rukovodnih kadrova u privredi* i *Zavod za unapređivanje produktivnosti rada*, a nova se ustanova ne zove *centar*. Ali to je samo otčić u poplavi centra.

Stjepan Babić

SLOVO Đ — ZAR JOŠ UVIJEK NEPOTREBNO?

Prije 65 godina naš poznati filolog prof. Tomo Maretić potuzio se — govoreći o slovu *đ* u svojoj velikoj »Gramatici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika« — kako to slovo imaju samo rijetke štamparije, »jer vlasnici štamparija neće da nabavljaju to po njihovu mišljenju nepotrebno slovo, bojeći se troška, koji bi uostalom bio neznatan« (Poglavlje »Pismo latinsko i ćirilovsko«).

Kao što je poznato, u toku razvitka i dotjerivanja naše latinice glas *đ* pisao se na različite načine, obično kombinacijama dvaju slova. Do ilirizma nalazimo za nj nekoliko varijanata (*g, gi, gj, gy, dj, dy*..., a u rukopisnom rječniku P. R. Vitezovića čak i današnje *đ*). Poslije reforme naše latinice i u 19. st. zadržane su dvije od tih varijanata: *gj* (uglavnom u riječima gdje je *đ* postalo od *g*, npr. *Gjuro, angjeo*) i češće *dj* (npr. *mladji, gradjanin*). No u vrijeme izlaska Maretićeve Gramatike (1899) trebalo je da nestanu i te kombinacije: još 1892. službeno je uvedeno, Brozovim pravopisom, jedinstveno pisanje toga glasa posebnim znakom onako kako treba da ga pišemo i danas (*đ*), dakle samo *mladi, andeo*, bez obzira na postanak od *g* ili *d*. Takvo prekrizišno *đ* preuzeto je iz abecede kojom se već ranije služio Đ. Daničić uređujući ARJ.

Slovo *đ* trebalo je da nakon tolikih desetljeća od njegova službenog uvođenja stekne sigurno i čvrsto pravo građanstva u svim našim latiničkim pisanim i štampanim tekstovima. Pa ipak, prigovor prof. Maretića ostaje i danas aktualan. Samo što taj prigovor ne bismo mogli danas više uputiti našim štamparijama (sve su one to slovo ipak nabavile), već nekom drugom, također vrlo važnom za širenje pravopisnih navika i pismenosti. To su naše tvornice pisaćih strojeva. Zaista, rijetki su pisaći strojevi domaće i strane (za naše tržište) proizvodnje koji imaju to slovo, iako je ono neophodno potrebno u pisanju naših riječi, jednako kao i sva ostala slova. Nećemo ga naći ni u tastaturi stroja TOPS M-1 Tovarne pisalnih strojev Ljubljana, iako je taj stroj reklami-

ran, preporučivan i prodavan uz popust upravo prosvjetnim radnicima. Nitko i ne pomišlja da bi se iz tastature moglo izostaviti koje drugo slovo, npr. *b* ili *m*; na svim strojevima obavezno ćemo naći čak i slova tuđih abeceda *x*, *y*, *q*, *w* koja nam nisu potrebna za pisanje naših riječi, ali za *d* mnogi strojevi nam prešutno sugeriraju nedopuštenu kombinaciju *dj*.

Na prvi pogled — sitnica. Ali ne zaboravimo da je danas svaki stroj — u školi, ustanovi, privrednoj organizaciji — prava mala štamparija za čitavu poplavu raznih poziva, obavijesti, uputa, referata, izvještaja itd. U takvoj situaciji čak i škole, pa i one više i visoke, nehotice postaju mjesta sa kojih se snažno propagira stari i davno napušteni način pisanja glasa *d* kao *dj*, iako su krajem 19. st., kada po našim školama još nije bilo pisaćih strojeva i sve se pisalo rukom, upravo škole bile institucije iz kojih se slovo *d* širilo u javnom životu, kako to navodi prof. Maretić u već spomenutom poglavlju svoje Gramatike: »...ono je god. 1892. uvedeno u sve škole po Hrvatskoj i Slavoniji i iz škola ulazi ono pomalo i u život, a ulazilo bi još i više kad bi ga sve štamparije imale...«

Za kombinaciju *dj* mjesto *d* u tekstovima pisanima strojem postoji, dakle, »opravdanje«: kriv je pisaći stroj! No to ipak znači samo neodgovorno prebacivanje krivice za vlastiti nemar na drugoga. Ništa ne može opravdati nepravilno, pogrešno pisanje bilo koje riječi ili glasa. Pisanje *dj* ne može se braniti ni činjenicom da *d* u većini slučajeva i onako postaje od *dj* (npr. *mlad-ji*, *grad-janin*), jer bi se analogno tome vrlo često moglo i smjelo pisati *tj* mjesto *č* (npr. šetjem - šećem) ili čak *kj* mjesto *č* (plakjem - plačem). A to je već zaista sasvim besmisleno. Glavni pak prigovor pisanju *dj* mjesto *d* jest taj što *dj* u mnogim riječima znači dva posebna glasa: *djevojka*, *ovdje*, *odjaviti*. To je razlog što je i Vuk S. Karadžić, kad bi se služio latinicom, glas *d* radije pisao kombinacijom *gj* (*mlagji* i sl.) nego tada uobičajenijim *dj*.

Zbog svega toga ne preostaje nam drugo nego naknadno intervenirati svuda gdje za-kaže stroj, kao što to činimo i sa svim ostalim pogreškama i nedostacima u štampanom tekstu. U pogledu slova *d* to zaista nije teško: mjesto *d* pisat ćemo obično *d* i poslije mu rukom dodati potrebnu crticu, tj. načiniti prekríženo *d*, onakvo kakvo je pisao još Vitezović i kakvo je odavno ozakonjeno u našoj abecedi. Za utjehu dodajmo ovo: glas i slovo *d* i onako dolaze u našem književnom jeziku vrlo rijetko. Prema podacima prof. Maretića taj glas se pojavljuje u našim riječima sa svega 0,31% u odnosu prema drugim glasovima i po tome se nalazi tek na 26. mjestu. Zato otpada svaki prigovor koji bi se mogao eventualno koristiti protiv takvog ispravljanja teksta pisanoga strojem, naročito ako se radi o manjem broju primjeraka nekog teksta.

No najbolje bi bilo kad bi to slovo što prije dobilo svoje mjesto i na svim našim pisaćim strojevima, mjesto koje mu pripada jednako kao i svim ostalim slovima. Naše tvornice pisaćih strojeva, koje nisu u rukama privatnih vlasnika, valjda se ne boje »troška koji bi uostalom bio neznatan«.

Božidar Pavleš

ISPRAVAK

U 1. i 2. broju ovoga godišta potkralo se nekoliko pogrešaka pa molimo čitaoce da ih isprave. U 1. broju na str. 4. u 8. r. odozgo početak rečenice treba da glasi: Isto tako i prema pravopisnoj stilizaciji...; u 13. r. odozdo mjesto Prikazivajući treba Prikazujući; na str. 27. u 2. stupcu, 5. r. odozdo mjesto kao i nezamjenjivu treba kao o nezamjenjivu. U 2. broju na str. 43. u 10. i 16. r. odozdo piše jedan uz drugoga, a treba jedan uz drugi; u 11. r. odozdo svakoga, a treba svaki; na str. 56. u 6. r. odozdo mjesto ga treba se.

Ur.